Експертне забезпечення кримінального провадження в контексті процедур обміну військовополоненими: сучасні виклики та технології

Роман Шиптенко

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна, ORCID: https://orcid.org/0009-0000-5337-3036, e-mail: shyptenkoroman1@gmail.com

Вікторія Зарубей

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, м.Київ, Україна, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6690-967X, e-mail: vzarubey@gmail.com

Досліджено теоретичні та практичні аспекти експертного забезпечення кримінального провадження в умовах повномасштабної збройної агресії проти України в контексті процедур обміну військовополоненими. Проаналізовано нормативно-правове підґрунтя, що поєднує норми національного кримінального та кримінального процесуального законодавства України з вимогами міжнародного гуманітарного права (зокрема, Женевської конвенції про поводження з військовополоненими).

Ключові слова: *експертне забезпечення; кримінальне провадження; військовополонені; судова експертиза; ДНК-ідентифікація; воєнні злочини.*

Expert Support for Criminal Proceedings in the Context of Prisoner-of-War Exchange Procedures: Contemporary Challenges and Technologies

Roman Shyptenko, Viktoriia Zarubei

The theoretical and practical aspects of expert support for criminal proceedings under the conditions of a full-scale armed aggression against Ukraine are examined in the context of prisoner-of-war exchange procedures. The legal framework combining the provisions of Ukraine's national criminal and criminal procedural legislation with the requirements of international humanitarian law, in particular the Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, is analyzed.

Keywords: *expert support; criminal proceedings; prisoners of war; forensic examination; DNA identification; war crimes.*

Повномасштабна збройна агресія проти України поставила перед правовою системою складні завдання, поміж яких ключове місце посідає забезпечення прав і свобод людини, а також реалізація гуманітарних місій щодо повернення українських громадян. Одним із найважливіших механізмів цього процесу є обмін військовополоненими, який здійснюється на стику норм міжнародного гуманітарного права та кримінального процесуального законодавства України.

Як свідчить аналіз правозастосовної практики, реалізація спеціальних механізмів (зокрема норм ст. 84-1 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) щодо звільнення від відбування покарання для обміну, а також процедур скасування запобіжних заходів і закриття чи зупинення кримінальних проваджень) потребує не лише чіткої регламентації, а й бездоганного доказового та інформаційного супроводу. В умовах воєнного часу особливої гостроти набуває експертне забезпечення кримінального провадження. Необхідність швидкої ідентифікації осіб, верифікації їхнього статусу, фіксації обставин злочинів та дотримання процесуальних гарантій з урахуванням міжнародних стандартів вимагають залучення сучасних науково-технічних методів і технологій. Судова експертиза та новітні цифрові інструменти стають фундаментальною основою для прийняття законних рішень судами та уповноваженими органами, забезпечуючи баланс між інтересами національної безпеки, міжнародними зобов'язаннями України та вимогами кримінального процесу.

© Р. Шиптенко, В. Зарубей, 2026

Досліджено нормативно-правові основи, що регулюють діяльність залучених органів (зокрема, закони України, міжнародні конвенції та угоди). Особливу увагу приділено аналізу функціональних повноважень кожної з інституцій, а також проблематиці узгодженості та ефективності взаємодії під час практичної реалізації обміну полоненими [1].

За час повномасштабного вторгнення після 24 лютого 2022 р. Верховна Рада України ухвалила низку першочергових законодавчих змін, необхідних для функціонування правосуддя в умовах воєнного стану. Питання особливостей здійснення кримінального провадження стосовно військовополонених опосередковано розглядалося, наприклад, у контексті збору інформації, яка визнається доказами в умовах воєнного стану, що дало змогу ефективніше розслідувати кримінальні провадження. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими містить додаткові процесуальні гарантії для військовополонених, які притягуються до кримінальної відповідальності [2].

У цьому контексті ключового значення набуває експертне забезпечення кримінального провадження. Масштабність злочинів, потреба у швидкій і достовірній верифікації осіб, бездоганній фіксації обставин правопорушень та дотриманні міжнародних стандартів вимагають переосмислення традиційних підходів і породжують низку викликів, розглянутих далі.

1. Роль експертизи у верифікації та доказуванні: під час підготовки кримінальних проваджень до обміну (за ст. 84-1 КК України щодо засуджених або через скасування запобіжних заходів для підозрюваних/обвинувачених) слідчі та судді мусять спиратися на беззаперечні докази. Експертне забезпечення дає змогу не лише кваліфікувати воєнні злочини, а й чітко ідентифікувати осіб, що є критично важливим для міжнародних гуманітарних місій.

2. Сучасні технології та виклики воєнного часу:

- *ДНК-ідентифікація та антропологічні дослідження* використовують для встановлення особи загиблих або полонених у випадках, якщо документи відсутні або знищені;
- *цифрова криміналістика (Digital Forensics):* дослідження цифрових носіїв, телефонів, гаджетів, супутникових знімків та масивів даних для фіксації доказової бази щодо військовослужбовців армії РФ, які потрапили в полон і підлягають обміну або подальшому судовому переслідуванню;
- *балістичні, вибухотехнічні та судово-медичні експертизи:* документування наслідків збройної агресії для забезпечення балансу між міжнародними зобов'язаннями щодо обміну військовополоненими та невідворотністю покарання за тяжкі злочини проти мирного населення.

3. Процесуальні виклики: головний конфлікт сучасного українського кримінального процесу в цій сфері — необхідність швидко виконувати рішення уповноважених органів щодо обміну (часто в режимі строкової координації) і водночас дотримуватися високих стандартів збору доказової бази через експертні дослідження, щоб жоден факт воєнного злочину не залишився не зафіксованим.

Підсумовуючи результати дослідження особливостей експертного забезпечення кримінального провадження в контексті процедур обміну військовополоненими, можна сформулювати такі основні положення.

1. Інтеграційна роль експертизи: експертне забезпечення є фундаментальною ланкою, що поєднує вимоги національного кримінального процесуального законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права. Воно забезпечує необхідну доказову базу, правову визначеність та легітимність рішень щодо звільнення чи передачі осіб у межах процедур обміну військовополоненими.

2. Значення сучасних технологій: в умовах масштабних викликів збройної агресії традиційні методи розслідування є недостатніми. Впровадження новітніх технологій — зокрема цифрової криміналістики, поглибленого ДНК-аналізу, сучасних антропологічних та комплексних судово-медичних досліджень — дає змогу проводити швидку, беззаперечну ідентифікацію осіб та якісно фіксувати обставини вчинення воєнних злочинів.

Перелік джерел посилання

1. Трегубенко С. В. Правове забезпечення комплексної взаємодії силових і військових структур у процесі обміну військовополоненими. *Вісник кримінального судочинства.* 2024. № 3—4. С. 300—310. DOI: 10.17721/2413-5372.2024.3-4/300-310 (дата звернення: 20.09.2026).
2. Крапивін Є., Пашковський М. Обмін військовополонених і кримінальний процес: як уникнути безкарності? (аналіз законодавчих ініціатив) / *JustTalk*. 15.06.2022. URL: https://justtalk.com.ua/post/obmin-vijskovopolonenih-i-kriminalnij-protses-yak-uniknuti-bezkarnosti-analiz-zakonodavchih-initsiativ (дата звернення: 20.09.2026).